

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЖИТТЯ ВІННИЧАН В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Запропоновано до ознайомлення історичні факти з повсякденного життя жителів Вінниці та Вінницької області під окупаційним гнітом гітлерівської Німеччини під час Другої світової війни.

Ключові слова: окупаційний режим, трудова повинність, політика сегрегації, Вермахт, концентраційні табори.

Abstract

The historical facts of the daily life of the inhabitants of Vinnytsia and the Vinnytsia region under the occupational oppression of Hitler's Germany during the Second World War have been proposed for familiarization.

Keywords: occupational regime, labor duty, segregation policy, Wehrmacht, concentration camps.

Окупаційний режим, установлений в Україні, перевершував деспотичні порядки, які запровадили гітлерівці в інших країнах Європи. Якщо там діяли хоча б обмежені юридичні норми, визнавалися деякі економічні права робітників, дозволялася торгівля, існували певні гарантії соціального забезпечення й медичного обслуговування, то українське населення було позбавлене всіх економічних, політичних і соціальних прав.

Відступ Червоної армії супроводжувався евакуацією чи руйнуванням стратегічно важливих підприємств, що спричинило поширення масового безробіття. Проте з початком окупації проблему було одразу ж вирішено: нацисти потребували відновлення шляхів та підприємств, тому з цією метою для всього населення було введено трудову повинність. Крім цього було розгорнуто кампанію з вивозу людей на роботу до Німеччини. Тут і далі хотілося б навести цитати з книги М. Селешка «Спомини перекладача комісії дослідів злочинів НКВД в 1937-1938 рр.»: «По стінах домів і у вікнах ресторанів великі плакати. Це заклики німців до українських людей, щоб голосились до Німеччини на працю. Поруч із закликами окремі образки з життя українських робітників в Німеччині» [1, с.45]. За допомогою допоміжних управ і поліції була організовано обов'язкову реєстрацію працездатних. Їм видавали робочу книжку чи картки, які щотижня підписувалися роботодавцями. Лише за наявності таких документів можна було отримати продукти харчування. Норми їх видачі були вкрай низькими, тому харчів не вистачало навіть для відновлення сил самого робітника, а що вже казати про членів його родини. Середня заробітна плата становила 500-600 крб на місяць. При цьому в 1942 р. 1 кг сала коштував до 600 крб, 1 кг масла — 5 тис. крб, склянка солі — 250 крб. Через це почастишали випадки масового голодування в містах уже в першу воєнну зиму. У відчаї міщани часто збирали рештки свого майна і йшли в села, з надією виміняти його на продукти харчування. Однак, мало кому вдавалося донести їжу до дому, найчастіше по дорозі їх затримували патрулі польової жандармерії і відбирали виміняне, адже на окупованих територіях торгівля і обмін продуктами харчування були заборонені. Ознакою повсякдення стали такі хвороби, як черевний і висипний тиф, дизентерія, туберкульоз. При цьому нацисти за час окупації зруйнували понад 500 лікарень, майже 1 тис. поліклінік і амбулаторій, 800 аптек. У тих закладах, що збереглися, медичні послуги надавали тільки за плату. Значно подорожчали ліки (у 2-20 разів) порівняно з доокупаційним часом. Прикметою того

часу стала політика сегрегації, що проявлялась у пограбуваннях та приниженнях [2]. У містах при входах до магазинів, перукарень та інших громадських закладів вивішували оголошення: «Тільки для німців», «Українцям вхід заборонений». У багатьох місцевостях корінним мешканцям заборонялося користуватися залізницею, трамваєм, електрострумом, телеграфом, поштою. «Ліпші ресторани були відкриті лише для німців і на них видніли написи «Nur for Deutsche», тобто «Лише для німців». Такі написи траплялись і на деяких крамницях, де було трішки більше товару як у місцевих крамницях». У місті було запроваджено комендантську годину. «По годині 10-ій вечора можна було появлятися на вулицях тільки за перепусткою або кличкою, що обов'язувала цілу залогоу Вінниці. Поліційні патрулі все питали за кличкою або перепусткою. Часто пізно вечером чути було поодинокі постріли».

Однією з форм пограбування населення стали різні державні податки. Мешканці окупованих територій сплачували податок на заробітну плату й потреби житлового будівництва, на благодійну справу, худобу та ін. Крім того, діяли місцеві податки. Звичайною справою стали й нечувані для цивілізованого світу масове винищення за національною ознакою. Наприклад, у Вінниці фашисти творили нечувані для мирного міста злочини. Вони без суду розстрілювали людей та грабували мирне населення. У своєму наказі начальник вінницької жандармерії зазначав, що жандармські пости мають право страчувати на свій розсуд, без всяких дозволів [3].

Окупанти створили у місті два табори військовополонених. В них знищили 12 тисяч людей. 19 вересня 1941 року гітлерівці провели масову облаву на мирних жителів. Усіх схоплених, близько 10 тис. чоловік, було розстріляно. Другу облаву вони вчинили у квітні 1942 року. Окупанти схопили і по-звірячому розстріляли ще 15 тисяч радянських громадян. Гітлерівці знищували навіть хворих. Вони заморили голодом і отруїли понад 700 хворих, що лікувались у Вінницькій психоневрологічній лікарні, а приміщення перетворили в офіцерський клуб. За час свого «хазяйнування» гітлерівські головорізи лише у Вінниці знищили близько 42 тис. чоловік мирного населення і вигнали на каторжні роботи 13 400 чоловік. Заручництво стало одним із основних методів масового знищення людей. Сутність його полягала в тому, що фашисти заздалегідь оголошували певну кількість людей заручниками, яких негайно ж розстрілювали при появі навіть найменшого опору «новому порядку» на території даного населеного пункту чи його околицях, хоч визначені для розправи люди не мали ніякої причетності до «інциденту». Уже 29 липня на 10 день окупації в місті Вінниці було розстріляно 25 заручників у кар'єрі цегельного заводу. «Були спроби дрібного саботажу в частині міста, що звалась П'ятничани, але ту спробу в зародку жорстоко задушено і в місті в загальному було спокійно» [4].

Перед Другою світовою війною майже 40% жителів Вінниці складали євреї – це близько 33 000 людей. Під час наступу німецької армії багатьом вдалося втікти на схід разом з червоноармійцями, дехто шукав прихистку у місцевого населення. Все ж, 22 вересня 1941 року було вбито 28 000 євреїв. Живими залишили лише тих, хто міг знадобитись загарбникам.

«Мені було 12 років, коли всіх євреїв з Єрусалимки пригнали на вул. Першотравневу. Щоразу під'їжджала чорна машина і забирала частину людей. Хто показував, що шие чи годинники робить, чи взуття, того залишали в стороні», – згадує вінницька єврейка Рива Молочковецька [5].

Весь світ облетіла світлина «Останній єврей Вінниці», яка була зроблена німецьким офіцером. Зі спогадів очевидця лейтенанта Ервіна Бінгеля: «Гнали людей перед кіньми – чоловіків, жінок і дітей. Кулі одна за одною летіли в цей натовп. Ті, хто не помирав від зброї, полягли під копитами». Теоретично врятуватися від розстрілів могли ті, хто знав російську мову і вмів хреститись. Таким чином вдалося врятуватися матері і сестрам вищезгаданої Риви Молочковецької.

Ще одна жива історія, безпосередньо пов'язана з Вінницею, висвітлена у спогадах Хаї Мейлер. Поділилася розповіддю про ті часи Людмила Розанова – її дочка, що народилася вже після війни. Вона пам'ятає про єврейську пекарню, що належала її дідові. Приміщення знаходилось на вулиці Хлібній напроти школи №2, де зараз розміщено книжковий магазин. «Мама розповідала, що дід ніяк не міг повірити в те, що висококультурні німці можуть умертвити цілий народ. Він був розстріляний 19 вересня 1941 року в п'ятничанському лісі, хоча володів робочою професією, але не хотів принижуватись». Хая мусила втікати до Казані, де продовжила навчатись у медуніверситеті. Отримавши освіту, вона подалася на фронт і до 1945 року перебувала в Румунії. Після їй вдалося повернутись до Вінниці, але будинок на Єрусалимці згорів, а на вул. Хлібній більше не випікали мацу.

Беті Ройтман було 17, коли прийшов наказ зганяти працездатну молодь на будівництво дороги Вінниця-Умань. «Якщо німці бачили, що хтось вже не може фізично працювати, то їх вбивали, тіла

кидали на ґрунтову дорогу, вдавлювали катком та закладали бруківкою. Як тільки наглядачі помічали, що в когось порвалось взуття, їх також розстрілювали, тому що так в болоті і холоді неможливо було працювати». – зі спогадів Беті. Після трудової каторги вона з сестрою перебували в Бершадському гетто, а усіх родичів окрім батька розстріляли. Коли у 1994 році німці почали виплачувати жертвам фашизму гроші, то Бетя їх не взяла, тому що не змогла пробачити. Померла Бетя Ройтман у 1996 [6].

Війна радикально впливає на звичні норми життя, зачіпає всі його сторони, без винятку. Вона підриває налагоджений порядок забезпечення елементарних матеріальних потреб, їх передбачувану доступність і сподівану стабільність. Війна унеможливорює усталені норми людських стосунків і комунікацій, піддає випробуванню духовні цінності, зовсім їх спростовуючи, нагло знищуючи чи, навпаки, загострюючи розуміння їх визначальності за екстраординарних умов. Війна зачіпає кожну людину, незалежно від віку і статі, посади і звання, соціального статусу й ідеологічних переконань, релігійної й етнічної приналежності. Війна вдирається у життя всіх, не запитуючи про освіченість і здоров'я, багатство і цивільність, війна не залишає повсякденний світ неушкодженим, вона самим своїм фактом спростовує його сталість і зрозумілість, вона його нівечить, спонукаючи до трансформацій, аби вижити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Селешко М. Вінниця. Спомини перекладача комісії дослідів злочинів НКВД в 1937-1938 рр. – Нью-Йорк-Торонто-Лондон: Фундація Ольжича, 1991. – 211 с.
2. Життя населення України в умовах окупації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://subject.com.ua/textbook/history/11klas/13.html> - Назва з екрану.
3. Становище на Вінниччині в роки фашистської окупації (1941-1944) [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://ua/referat.com/Становище на Вінниччині в роки фашистської окупації 1941-1944](http://ua/referat.com/Становище_на_Вінниччині_в_роки_фашистської_окупації_1941-1944) – Назва з екрану
4. Концентраційні табори та масове знищення людей [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://subject.com.ua/textbook/history/11klas/14.html> – Назва з екрану.
5. Як залишитись живим?[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.myvin.com.ua/ua/news/stuff/46376.html> – Назва з екрану.
6. Як залишитись живим? Спогади вінницьких євреїв про період окупації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.myvin.com.ua/ua/news/stuff/46148.html> – Назва з екрану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ярова Марія Сергіївна – студентка групи УБ-17б, факультет менеджменту і інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: fm.ub17b.yarova@gmail.com

Пономаренко Алла Борисівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, e-mail: allapon96@gmail.com.

Yarova Maria S. - student of UB-17b group, Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: fm.ub17b.yarova@gmail.com.

Ponomarenko Alla B. –PhD in History, Assistant Professor of the Sociopolitical Sciences Chair, Vinnytsya National Technical University, Vinnytsia.